

Anglosaská misie v Germánii v 8. století a listy Řehoře II.

Marek Lis

Průběh anglosaské misie v Germánii byl ve 20. a na počátku 21. století zpracován mnohokrát. Nejnovější badatelské závěry na tomto poli přináší sborník *A Companion to Boniface*,¹ jenž činí sondy do řady oblastí dané problematiky, jakou je např. povaha církevní disciplinace, vývoj hagiografie, epistolografie, postavení ženských komunit v procesu christianizace a kanonické církevní reformy a její průběh v různých regionech dnešního Německa a Nizozemska (Durynsko, Hesensko, Bavorsko, Frísko). Téma, jako ostatně každé středověké téma, se tedy ve značné míře a zcela přirozeně fragmentuje do různých vědních oborů – od klasické filologie a literární vědy, přes historii a její pomocné disciplíny až po teologii, etnologii či genderová studia (např. právě otázka role ženských komunit). Ačkoli je tento multidisciplinární přístup ve zkoumání misie mnicha Winfrida-Bonifáce a druhů zaveden a akceptován, přece jenom při bližším zhodnocení nejnovějšího sborníku postrádáme zájem o důležitou součást, a sice o roli papežství v tomto procesu, a to navzdory ceněnému epistolografickému korpusu, který se nám k misii dochoval péčí Lulla (710–786), Bonifácova nástupce v úřadu mohučského arcibiskupa.²

Průběh misie je tedy v nejnovějším sborníku sledován převážně prizmatem dějin zaalpského prostoru a prostoru na východním břehu Rýna. V centru se ocitá Bonifác jakožto reformátor franské církevní organizace. Toto dominantní hledisko poměrně dobře komprimovala Schiefferova teze o Winfridovi-Bonifácovi jakožto předchůdci Karla Velikého,³ která spoluvytyčila i směr, kudy se bádání ubírá: Winfrid jakožto církevní konsolidátor kontinentu. Z center jako Fulda či Mohuč čerpala později i karolinská reforma, ale spatřovat ve Winfridovi pouhého

¹ *A Companion to Boniface*, eds. Michel Aaij – Shannon Godlove, Leiden – Boston: Brill, 2020.

² *Die Briefe des heiligen Bonifatius und Lullus*, ed. Michael Tangl, Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1916.

³ Theodor SCHIEFFER, *Bonifatius und die christliche Grundlegung Europas*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1980, s. 47.

„předchůdce“ znamená i opustit svébytný charakter 8. století, tj. dobu těsně před znovuoobením západního císařství, kde církevní struktury Říma vykonávají prostřednictvím misie svůj vliv.

Dílo Winfrida-Bonifáce se nám napříč publikacemi rozpadá na dvě základní dějinné funkce: misionáře a církevní organizátora. Např. ve vztahu k Bavorsku, kde křesťanství zakořenilo díky předchozí iroskotské misii, se projevil jako organizátor. Bavorští vévodové si vůči franské říši uchovávali samostatnost a Bonifác se ocitl v nesnadné pozici: na jedné straně zavést kanonickou církevní organizaci a podříditi ji Římu, na druhé straně být loajální vůči panovníkům a podporovat jejich nezávislost, a tak se na bavorské biskupské stolce v r. 739 – kromě Pasova, který si podržel biskup Vivilo – dostaly osoby blízké šlechtickým rodům – Erembert (Freising), Johannes (Salcburk) a Gauzbald neboli Gaibald (Řezno).⁴ O roli Bonifáce jako věrosvěsta či konsolidátora lze vést nekončné a legitimní spory, ale to nám nezodpoví otázku, jakou roli sehrává v těchto událostech papež a jaké jsou jeho představy, ambice a jakými argumenty svou roli a autoritu v zaalpském prostoru podepírá.

Musíme s politováním přiznat, že českojazyčná literatura (včetně té překladové) se samotným širokým tématem anglosaské misie zabývá bohužel jen *sparsim*, např. v rámci dějin středověkého písemnictví, a tak si téma v našem prostředí žádá jednak vlastní zpracování, jednak i prezentaci dosavadního výzkumu včetně překladu nejdůležitějších dobových pramenů.⁵ O významu Bonifácovy korespondence se dovídáme např. z kapitoly přehledové práce *Středověká latinská literatura*, ale už nic o roli papeže Řehoře II. v tomto korespondenčním styku.

Průběh anglosaské misie můžeme sledovat díky rozsáhlému souboru korespondence, zejména Bonifácovy, kterou sebral Angličan Lullus, Bonifácův nástupce v arcibiskupském úřadě v Mohuči. V dopisech Bonifácovi často žádá dobrovolníky především o knihy. V jednom konkrétním příkladě prosí o opis prorockých knih, napsaný čitelným písmem (*claris et absolutis litteris scripti*), a dále pokračuje, že kvůli chabnoucímu zraku již není schopen číst drobná písmenka (*caligantibus oculis minutas litteras ac connexas clare discernere non possum*). Při jiné příležitosti se svěřuje svému bývalému žákovi, že jeho síly chřadnou a že smrt se blíží (*membris omnibus ad viam universe terre vergentibus*). Každý list, který poslal

⁴ Leanne Good, „Boniface in Bavaria,“ in *A Companion to Boniface*, Leiden – Boston: Brill, 2020, s. 305–309.

⁵ Anglosaskou misii se u nás nejnověji zabývala např. Helena POLEHLOVÁ, *Pokorný plamének anglického národa – svatý Wilfrid z Yorku v kontextu anglosaské hagiografie 8. – 12. století*, Praha: Argo, 2021.

do Anglie, obsahuje modlitby za úspěch misie. Tak se nám dochovalo vzácné svědectví o obdivuhodné energii a organizačních schopnostech tohoto významného anglosaského biskupa.⁶

Ve známé literárněvědné monografii E. R. Curtia *Evropská literatura a latinský středověk* nacházíme (jako ve výše zmíněné Schiefferově exaltované tezi) těžiště v karolinské epoše, která celé období předchozích staletí strhává na svou stranu. Curtiovy závěry mohou vyznít tak, že mniši a věrozvěsti vlastně jen vytvořili instrumentárium pro následný program, školskou reformu karolinské renesance vedenou následně Alkuinem.

V 7. století duchovní život na pevnině zakrňuje. Zato v Irsku, jež nikdy nebylo součástí impéria, se v této době rodí svérázná klášterní kultura. Za Columbana († 615) začíná vyzařovat na kontinent. Bobbio a St. Gallen jsou irské fundace. Roku 597 přistává v Kentu Augustin, emisar Řehoře Velikého, a zahajuje christianizaci Anglie. Římské křesťanství se prosazuje proti keltskému roku 664 na synodě ve Whitby a spěje za Aldhelma († 709) a Bedy († 735) k církevnímu a duchovnímu rozkvětu, který obdaří pevninu nejen apoštoly (Bonifatius, † 754), ale i školskou reformou (Alkuin, 804).⁷

V uvedených a spíše literárněvědně laděných publikacích se tedy opět objevuje dvojí tendence: izolace Bonifáce jako hlavního protagonisty christianizace a současně vyzdvižení jeho významu pro epochu následující, tj. program karolinské renesance, již je přikládán rozhodující význam.

Dobově významným aktérem pro Anglosasy, ať už jsou ve své vlasti či na kontinentě, je pak ale zejména římský biskup, který se písemného styku účastní, a tudíž není možné chápat Bonifácovy listy izolovaně – ať už jako literární památky nebo dobové prameny.

1. MISIE V GERMÁNII A JEJÍ CHRISTIANIZACE

Pro geografický prostor, kde působily výše uvedené osobnosti, je charakteristické prolínání procesů misie a christianizace. Tyto termíny by se

⁶ Michael LAPIDGE, „8. století,“ in *Středověká latinská literatura (6. – 15. století)*, ed. Claudio Leonardi, Praha: Academia, 2015, s. 82–83.

⁷ Ernst Robert CURTIUS, *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha: Triáda, 1998, s. 34.

snad daly používat *promiscue* a v publicistice se tak i stává, ale Ian Wood zde zavádí jasnou distinkci: zatímco misii rozumí šíření křesťanství do oblastí, které se s ním setkávají jako *tabula rasa* poprvé, pod pojmem christianizace chápe upevňování slabé pozice křesťanství či nápravu mravů, věrouky a vzdělání, zejm. díky podpoře panovníků či církevní organizace.⁸ Působení Winfrida-Bonifáce by bylo jistě možné vystihnout oběma termíny, neboť v určitých oblastech šíří křesťanství nově (Frísko), byť již po předchozí činnosti Willibrorda, v jiných oblastech jde zase o reformu církevní organizace, typicky Bavorsko, které bylo silně zasaženo iroskotskou misii a mělo vybudovanou vlastní církevní organizaci. Na základě epistolografického korpusu lze dovodit, že papež Řehoř II. o činnosti Winfrida-Bonifáce uvažuje především v intencích misie, máme-li se přidržet Woodovy klasifikace,⁹ což ale neodpovídá poměrům v tehdejší střední Evropě, tj. na území na východ od Rýna.

Úkolem tohoto příspěvku je kromě publikace překladu vybraných částí listů a jejich přiblížení i snaha opustit gravitační pole karolinské epochy a přispět k vyzdvihnutí osobitosti vývoje církevní organizace v Germánii na počátku 8. století; nikoli nutně v zásadní kontrapozici k politice Karla Velikého a s ní spojené vojenské expanzi na území Sasů.¹⁰

Papež se v dění v Germánii angažuje přinejmenším svou epistolární aktivitou a autoritou, jíž se u Anglosasů tradičně těšil. Nutno dodat, že papežové daného období stále ještě uznávají byzantského císaře,¹¹ ale zároveň činnorodě vytvářejí prostor pro svou autoritu mimo tradiční oblast Středomoří, k čemuž jim pomáhají právě ostrovní misionáři. Opo-
menutí papežství v Bonifácově misii rozhodně není dáno nezájmem, ale naopak samozřejmostí, s jakou je v tomto procesu i v sekundární literatuře chápáno (např. u Curtia – viz výše), víceméně dle následujícího schématu: Anglosasové přece přijali křesťanství prostřednictvím papežské misie vedené mnichem Augustinem, a Winfrid jako Anglosas tudíž svou aktivitu nakonec analogicky opřel o římského biskupa.

⁸ Ian Wood, *The Missionary Life*, New York: Longman, 2001, s. 3.

⁹ Viz list *Exigit manifestata* (*Die Briefe des heiligen Bonifatius und Lullus*, č. 12) – viz překlad listu dále v článku.

¹⁰ V tomto případě Woodovo typologické rozdělení na misii a christianizaci pokulhává. Křesťanství se šíří k Sasům poprvé, nicméně s jasnou snahou o územní expanzi.

¹¹ Roli císaře zároveň ale zpochybňuje Řehoř II. ve svých protestních listech adresovaných Lvu III. Isaurijskému: císař není kompetentní rozhodovat v teologických otázkách. To přísluší pouze biskupům (tedy nikoli výhradně papeži).

Jako by samotné motivace papeže (či papežů) téměř nehrály roli. Proto chceme přinést ukázky korespondence psané právě Řehořem II. a představit argumenty, které do Germánie vůči misionářům, panovníkům a lidu zaznívají. Představíme ukázky z listů, na nichž si demonstrujeme, jakých argumentů papež pro podepření své autority používá.

2. PAPEŽSTVÍ MIMO IMPÉRIUM

O specifickém postavení papeže v křesťanském „Neulandu“, jak tyto oblasti ležící mimo Středomoří a konkrétně Britské ostrovy označuje historik papežství Erich Caspar (1879–1935), se dovídáme, že hlavním prvkem zde byl synovský vztah místní církevní organizace k Římu, který byl schopen přehlušit vnímání Říma jakožto mocenského centra, jak tomu bylo v oblastech impéria.

Hier (tj. na Britských ostrovech – ML) war nicht altkirchlicher Boden, sondern christliches Neuland, hier bestand keine cyprianische Rivalität mit Rom, sondern durch Gregor d. Gr. ein besonderes Kindschaftsverhältnis zur römischen Mutter.¹²

Výše uvedená a na první pohled skoro až naivisticky vyznívající Casparova teze představuje dobrý interpretační klíč pro vztah anglosaských věrozvěstů k papeži. Odtud se totiž odvíjí jejich podřízenost, kterou popisuje James T. Palmer při analýze hagiografických textů. Upozorněme na veskrze pozitivní afekt, který je směrem k papeži popisován, přičemž i papežovy reakce v komunikaci s věrozvěsty jsou v základní bonifáciovské hagiografii líčeny jako vstřícné a pozitivní.¹³

Casparovu dichotomii Říma jako mocenského centra a Říma jako církevní matky obohacuje James T. Palmer tím, že upozorňuje na různé obsahy, které si jednotlivé sociální skupiny se symbolem Říma spojovaly. Synovský vztah k Římu-matce je jen jedním z nich. Vedle toho je

¹² Erich CASPAR, *Geschichte des Papsttums*, sv. 2, Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1933, s. 676.

¹³ Např. setkání v r. 719 líčí Willibald ve *Vita S. Bonifatii* takto: „Sanctus itaque papa, repente hilari vultu adridentibusque oculis intuitus in eum, inquisivit, an litteras ab episcopo commendaticias detulisset.“ („Papež ihned rozjastnil svou tvář a s usměvavýma očima na něj pohlédl. Zeptal se, zda donesl doporučující list od biskupa.“) *Vita S. Bonifatii auctore Willibaldo*, cap. 5.

Řím důležitý jako hrob apoštolů Petra a Pavla a v neposlední řadě i jako centrum institucionálního monasticismu. Tyto obsahy dle Palmera byly nezávislé na Římu jakožto někdejším centru imperiální moci, k němuž by snad germánské elity měly nostalgicky vzhlížet.¹⁴ Této nostalgii je germánský svět prostý, o to více však tento křesťanský „Neuland“, konkrétně Britské ostrovy a oblasti, kde působili Anglosasové, obraz Říma spojuje s obsahy apoštolské tradice, nauky a Petrovým stolcem, obsazeným římským biskupem. Ačkoli oblasti Germánie nejsou součástí impéria, přece jenom pociťují afinitu k Římu, a to na základě výše zmíněných obsahů, jež zakládají koncept nové *romanitas*, vybudované zprvu čistě po eklesiální a disciplinární linii, o něž se může později opřít i prvek světské moci. Právě toto konstituování církevních center a vytváření církevní, liturgické a disciplinární jednoty kolem Říma, jakkoli se potýkalo s potížemi např. v Bavorsku, považují za vlastní přínos 8. století kontinentální, resp. střední Evropy.

Pokud se na geografický areál díváme jako na území dnešního Německa, docházelo zde ke christianizaci v různých dobách a různých vlnách, přičemž anglosaská misie představuje až závěrečný a završující krok christianizace a církevní reorganizace před dobytím území Sasů. Například tradiční římská biskupství Mohuč, Trevír a Kolín vytvářela základ pro kontinuitu křesťanství v daných městech a jejich bezprostředním okolí.¹⁵ Podobně stykání Germánů s křesťanskými Římany hodnotí Albert Hauck, ačkoli původní římské církevní obce v Germánii neměly misijní určení.¹⁶ Jiná území, zpravidla mimo dosah Franské říše, nebyla christianizována vůbec, jinde docházelo k relapsům k pohanství, např. ve Frísku, o jehož christianizaci usiloval Winfrid především. Bavorsko například disponovalo vlastní církevní organizací, která měla blíže k Římu než k franské církvi. Papež s Bavorskem počítal navíc jako s vyvažujícím elementem vůči Langobardům.

Nás však zajímají papežské aktivity ve vztahu k těmto územím zasazenými anglosaskou, resp. papežskou misíí vedenou Winfridem. Aktivity papeže se do určité míry do dění v zaalpském prostoru promítají a zapojují, na druhou stranu papežství jako takové v dané době čelí domácím

¹⁴ Srov. James PALMER, *Anglo-Saxons in a Frankish World, 690–900*, Turnhout: Brepols, 2009, s. 217–234.

¹⁵ Srov. SCHIEFFER, *Bonifatius und die christliche Grundlegung Europas*, s. 83.

¹⁶ ALBERT HAUCK, *Kirchengeschichte Deutschlands*, sv. 1., Leipzig: J. C. Hinrichs'sche, 1904, s. 3.

výzvám, které před ně staví langobardské nebezpečí a zároveň imperiální ambice Byzance, která hledala pod vlivem válečných výdajů nové zdroje daní. Na čem může papež v takové situaci svou autoritu stavět, je symbolická role Říma jakožto *patrimonia Petri*. Kněžská, resp. biskupská důstojnost, odvozená z Petrovy role, je v papežské korespondenci s císařem Lvem III. Isaurijským akcentována a v různých argumentech stavěna nad světskou vládu, neboť duchovenstvu náleží zodpovědnost za spásu lidí, tedy i císaře. Jistou analogii by bylo možné nalézt již ve známém listu papeže Gelasia I., kde postuluje – byť pro historiky nesnadno a ned jednoznačně vyložitelnou¹⁷ – dichotomii mezi *auctoritas* a *potestas*, avšak explicitní ostré výpady vůči císařské moci zasahující do chodu římského patriarchátu a do věroučných a liturgických otázek nalézáme až ve dvou protestních listech Řehoře II. (715–731) adresovaných přímo císaři, jimiž reaguje na uzurpování moci nad církví.¹⁸

Když císař papeži suverénně píše, že je císař i kněz, Řehoř II. mu na to v listu (po roce 729) odpovídá slovy:

Tak jako papež nemá co konat dozor v paláci a vydávat panovnická nařízení, tak ani císař nemá co konat dozor v církvi¹⁹ a vykonávat volby týkající se kléru, nemá ani moc světit ani vysluhovat svátosti a ani se jich nemůže účastnit bez činnosti kněze.²⁰ (překlad ML)

Papežova odpověď akcentuje Boží moc, kterou na zemi zastupuje církev a již podléhá i panovník.

Než se dostaneme k vybraným listům do Germánie, pokusíme se charakterizovat postavení papeže v daném období obecně. Ačkoli se během misie Winfrida-Bonifáce na svatopetrském stolci vystřídají celkem čtyři pontifikové,²¹ je Řehoř II. prvním, který je v systematickém kontaktu s anglosaskými misionáři na kontinentě, a proto je v tomto příspěvku věnována pozornost výhradně jeho listům. Jeho pontifikát dává výraz

¹⁷ Srov. Jeffrey RICHARDS, *The Popes and the Papacy in the Early Middle Ages*, London: Routledge & Kegan Paul, 1979, s. 21.

¹⁸ Edice řecké verze listů a studie o jejich rukopisné tradici a autenticitě viz Jean GOUILLARD, „Aux origines de l’iconoclisme: Le témoignage de Grégoire II?“, *Travaux et Mémoires* 3 (1968): 243–307. Pro účely tohoto článku čerpám z latinského textu.

¹⁹ V latinském textu je plurál. To naznačuje, že pod pojmem *ecclesiae* papež míní úhrn církevních obcí.

²⁰ GREGORIUS II., *Epistola secunda de sacris imaginibus*, PL 89, col. 522.

²¹ Následoval Řehoř III., Zachariáš I. a Štěpán II.

obratu od impéria k vlastní představě o církvi, která na jedné straně může působit jako improvizace, na druhé straně ale využívá osvědčených metod a argumentů (anglosaští misionáři a vzdělanci, opora ve Franské říši, důraz na apoštolský charakter církve s Petrem v čele).

Autoritu papeže a vztah k Římu u Franků a Anglosasů zkoumal na základě vybrané hagiografie James T. Palmer ve své publikaci *Anglo Saxons in a Frankish World* (2009). Toto zkoumání poskytne sice cenné závěry, ale hagiografie je psána vždy po smrti světce se zpožděním, *ex post* a sleduje různé a leckdy nově vyvstálé záměry (polyfunkční žánr).²² Navíc v případě bonifáciovské hagiografie, zejm. legendy *Vita Bonifatii auctore Willibaldo*, stojí u jejího jádra právě soubor korespondence, jímž disponoval Bonifácův nástupce v Mohuči Lullus, a v mohučském prostředí také legenda vzniká.

Tento příspěvek má být ani ne tak kontrapunktem, jako spíš vzdáleným doplňkem Palmerova hagiografického zkoumání. Epistolografie nám totiž mnohem blíže poskytne pohled na situaci, jaká byla *hic et nunc* a Palmerovy závěry rozšíří o pramen, který je přímým svědkem konstituování papežské autority v průběhu anglosaské misie v Germánii. Ernst Dümmler, editor bonifáciovského epistolografického korpusu, upozorňuje, že hlavním jádrem sbírky byla právě korespondence s papežem.

Ac primo quidem commercium epistolarum cum pontificibus Romanis habitum, quod summi erat momenti, posteris tradere vel iam Bonifatii ipsius vel certe Lulli intererat [...]²³

Samotnému Bonifácovi a jistě i Lullovi předně záleželo na tom, aby předali nástupcům korespondenci s římskými biskupy, protože byla nejdůležitější [...]

Ve své monografii Palmer dále činí typologickou diferenciaci vztahu k Římu, a to jednak napříč etniky (vztah ze strany Franků, Anglosasů), tak i co do obsahů, jež se s Římem pojily a byly do tohoto pojmu vnášeny. Důležité je však mít na paměti, že v kapitole věnované Římu zkoumá hagiografii, která fixuje určitý typ paměti a ideová hlediska, ale samo takové bádání postrádá genetické hledisko vztahu k papežské autoritě či

²² Srov. např. Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha: Vyšehrad, 2000, s. 36–38.

²³ Ernst DÜMMLER, „Bonifatii et Lulli epistolae,“ in *Epistolae Merowingici et Karolini aevi* (I), Berlin: Weidmann, 1892, s. 215.

blíží popis geneze sebepojetí papežství jako takového. Palmer pokrývá nepochybně širší historické rozpětí (prakticky od christianizace Franků) a vystihuje rozdíly a jejich manifestaci v hagiografické produkci. Nás však zajímá užší časový úsek, konkrétně misie v době pontifikátu Řehoře II. a jeho listy, jimiž se ze své autority vyjadřuje k apoštolské činnosti Anglosasů v Germánii.

V 7. a 8. století dochází k emancipačním tendencím římské církevní obce v rámci římské (tedy byzantské) říše, přičemž nelze automaticky klást rovnítko mezi Řím a papežství. Pro křesťany byl Řím (nejen) sídlem papeže, ale i významným místem kultu a úcty k relikviím. Nejdůležitějším světcem byl apoštol Petr, na jehož kultu staví i papežství. Řím poutal i pozornost mnichů, kteří se zde chtěli poučit o monastické disciplíně.²⁴ Kvůli daňové politice císaře vystoupil papež, za něhož se postavilo také obyvatelstvo.

Otázkou vztahu Franků a Říma se již před monografií Theodora Schieffera a nejnovějšími pracemi Jamese T. Palmera zabývali církevní historici Albert Hauck a Johannes Haller. Zatímco první z nich zdůrazňoval samostatnost franské církevní organizace, která kladla odpor Bonifácovým snahám, druhý naopak vyzdvihl již existující fransko-římské vztahy, které se staly živnou půdou pro Bonifácův úspěch.²⁵ Oběma hlediskům lze však přiznat platnost, jelikož teze o samostatné církevní organizaci zároveň znamená, že franští panovníci zasahují jen do chodu své církve a neingerují do pravomocí papežství a papežství na druhou stranu má na franských synodách jen symbolickou platnost prostřednictvím svých vikářů. Teze o příznivém vztahu k papeži zase znamená pro papeže možnost postupně organizovat církevní strukturu dle kanonického vzoru, a to s vědomím panovníka, přičemž pečlivá volba slovníku a vymezení sfér autority se jeví jako klíčové. Kombinace obou těchto přístupů vzájemně vymezuje fungování církevní organizace v průběhu misie: transparentnost před panovníkem v budování církevní organizace dle římského, kanonického způsobu.

V následujícím výkladu se pokúsíme nastínit, jakých argumentačních prostředků papež Řehoř II. ve vztahu k církvi v Germánii a panovníkům používá.

²⁴ PALMER, *Anglo-Saxons in a Frankish World*, s. 216.

²⁵ Tamtéž.

3. AUTORITA PAPEŽE A APOŠTOLA PETRA VE VYBRANÝCH LISTECH BONIFÁCIOVSKÉHO KORPUSU

Vztahy mezi papežem a byzantským císařem se v 8. století vyostřily, a to nejen kvůli ikonoklastickému ediktu císaře z r. 726. V r. 715 se stává papežem Řehoř II., rodilý Říman, a v r. 717 se císařem stává Lev III. Isaurijský, Syřan, který čelil arabským vpádům, a tak bylo nutné v říši zajistit potřebný příjem financí, což mělo dopady zejména na Sicílii a Itálii a nepřímě se toto uvalení vysokých daní nepříznivě promítlo do ekonomické situace římského patriarchátu. Papež se těmto daním odmítl podvolit a obyvatelstvo se za římského pontifika postavilo.²⁶

Walter Ullman spatřuje ve vyostřené korespondenci mezi papežem a císařem snahu římského stolce vyvázat se ze svazku impéria, načež bylo nutné vytvořit novou argumentační linii legitimizaci papežské autority a moci.²⁷ Spíše než o nové založení zde šlo o již známý analogický argument známý z vývoje na Britských ostrovech, tj. řečeno s Casparem, o vytvoření jakéhosi symbolického rodičovského pouta s oblastmi nacházející se mimo tradiční římské impérium. Před papežem podle Ullmana stály dvě možné strategie: přesunout buď fyzicky své sídlo do oblasti Franské říše, nebo z Říma a titulu římského patriarchy spravovat oblasti ve franských a zaalpských končinách, k čemuž nakonec došlo. Ullman zde však neuvádí žádné prameny, jež by dokládaly, že by papež byl kdy uvažoval o přesunutí papežského sídla do Franské říše. Řehoř II., zdůrazněme že rodilý Říman, naopak věčnému městu věnoval všemožnou péči a pozornost, obnovil jeho hradby a podporoval školy, kde se vzdělávali germánští věrozvěsti pro působení v zaalpských oblastech.²⁸ Pro snahu církevně spravovat franská a zaalpská území nakonec nadále z Říma však podporu pramenů máme, a sice v listech, jež jsou adresovány Winfridovi-Bonifácovi, franským panovníkům, kléru či věřícím (ale ani zde Ullman tento pramen neuvádí). V daných listech je kladen důraz na symbolické pouto s papežem, Petrem a Římem. Řím

²⁶ Srov. Walter ULLMAN, *A Short History of Papacy in the Middle Ages*, London: Routledge, 2003, s. 45.

²⁷ Srov. tamtéž, s. 46.

²⁸ Raymond DAVIS, *The lives of the eighth-century popes (Liber pontificalis): the ancient biographies of nine popes from AD 715 to AD 817*, Liverpool: Liverpool University Press, 1992, s. 3nn. Srov. též Horace K. MANN, *The Lives of the Popes in the Early Middle Ages*, sv. 1, část 2, London: K. Paul, 1925, s. 150–151.

tedy není metropole světa, ale představuje stolec Petrův²⁹ a papež vystupuje v roli otce, učitele, rádce i pomocníka, jak ostatně vidíme z listu nesoucího incipit *Exigit manifestata* z 15. května 719, jímž papež pověřuje Winfrida k hlásání Božího slova u kmenů, které žijí v zajetí nevěry.³⁰

Listy Řehoře II. v epistolografickém korpusu lze nejlépe a nejsnáze kategorizovat dle adresátů: Winfrid-Bonifác, panovníci, klérus a věřící. V těchto jednotlivých listech si dále můžeme všimnout způsobu legitimizace moci: role apoštola Petra, význam Říma (např. pro sjednocení liturgické praxe) a učitelská autorita papeže. Mějme rovněž na paměti, že jednotliví adresáti mají jiný původ a setkávají se s jinou formou církevní organizace, pokud vůbec. Zatímco Winfrid-Bonifác pochází z anglosaského prostředí Britských ostrovů, kde je římská kanonická praxe dobře zavedená, v případě franských panovníků se obrací do prostředí církevní organizace stavěné na feudálním principu. Pohanské kmeny musí navíc teprve přesvědčit a získat pro hlásání Božího slova, a tak se na ně obrací slovy hojně citovaného Písma svatého, zejm. Pavlových epištol. Tyto listy také mohly sloužit adresátům jako podklad pro kázání věřícím a katechezi. Na vzdělávání věřících ve víře přitom papež v některých listech apeluje, např. hned v *Exigit manifestata*.

V edici bonifáciovského epistolografického korpusu nacházíme celkem devět listů papeže Řehoře II., které jsou určené výše zmíněným adresátům. Podívejme se však na některé z nich blíže a na argumenty, jichž papež používá pro podepření své autority. V návaznosti na předchozí výklad začneme od autority apoštola Petra, která měla sloužit jako alternativní legitimizace k ideji impéria, ovládaného Bohem vyvoleným císařem. Explicitně se na tuto Petrovu autoritu odvolává papež ve dvou listech, a to adresovaných pokaždé Bonifácovi, a sice v prvním (řekněme pověřovacím), který nese incipit *Exigit manifestata* (719), a v listě z r. 726 (Tangl, č. 26), v němž poskytuje Bonifácovi rady v disciplinárních otázkách a uvádí praxi římské církve.³¹ Znění prvního z nich uvádím v tomto článku.

²⁹ WILLIBALDUS MOGUNTINUS, *Vita Bonifatii*, MGH, SS rer. Germ., Tom. 57.

³⁰ V pověřovacím listu *Exigit manifestata* se papež ani jedním slovem nezmiňuje o Germánii či Germánech. Domnívám se, že tento vágní obsah listu nesvědčí nutně o neinformovanosti, ale jeho obecná až vágní formulace je záměrná: tj. dát Winfridovi volné pole působnosti pro šíření římského vlivu a kanonické církevní organizace. Papeži ke konci tohoto listu leží na srdci zejména liturgické otázky.

³¹ Analogickou korespondenci nalézáme v průběhu římské misie na Britských ostrovech. Řehoř Veliký poskytuje odpovědi mnichu Augustinovi. Viz BEDA VENERABILIS, *Histo-*

Exigit manifestata: první z listů Bonifácovi

List z r. 719 (Tangl, č. 12) představuje jakési bianco dané papežem mnichu Winfridovi, kterému při této příležitosti propůjčil jméno Bonifác. I dále v článku na tento list odkazují jeho incipitem *Exigit manifestata*.

Na tomto místě uvádíme český překlad listu.

Řehoř II. dává Bonifácovi pověření, aby obrátil pohany
na křesťanskou víru.
15. května 719

Poté, co nám bylo vyjeveno, že se ucházíš o ušlechtilý úkol, po němž zbožně v Kristu prahneš, a když jsme dali za pravdu věrohodné zprávě o tvé víře, která nám byla doručena, vyžaduje to od nás, abychom tě využili k šíření Božího slova, o němž z Boží milosti pečujeme. Zrovna tak jsme zjistili, že jsi od dětství studoval Písmo svaté a že jsi schopen zasadit se s pomocí Boží lásky o rozmnožení výnosu ze svěřené nebeské hřivny, a to tak, že dar znalosti Božích výroků vložíš do namáhavého a spásonosného hlásání Božího slova, aby bylo nevěřícím národům oznámeno tajemství víry. Radujeme se společně s tebou ze tvé víry a přejeme si stát se pomocníky milosti, po níž nade vše toužíme. Jelikož jsi rozvážně svou touhu po účtyhodném úkolu předložil apoštolskému stolci, aby ses poradil a prozkoumal hnutí své mysli, tak jako se jednotlivé údy vztahují k hlavě svého těla, poddej se tedy pokorně úsudku hlavy, pod jejím vedením se vydej po správné stezce, a tak dojdeš plného a pevného pouta. Proto ti ve jménu neviditelné Trojice skrze neochvějnou autoritu svatého Petra, knížete apoštolů, jehož učitelský úřad vykonáváme z Božího úradku a spravujeme místo svatého stolce, nařizujeme ve tvém úkolu uměřenost a také přikazujeme, abys se slovem o Boží milosti, onom spásonosném ohni, jímž se zdá, že planeš, a který přijde Pán uvrhnout na zem, pospíchal ke všem národům, které jsou v zajetí nevěry. Konej službu Božímu království skrze rozhlašování jména Krista Pána, našeho Boha, nabádej k pravdě a skrze ducha ctnosti, lásky a střízlivosti vstěpuj s mírou do neučených myslí kázání starého i nového zákona. Nakonec chceme, abys hleděl zachovávat řád svátostí, s nímž jsi díky svému vzdělání obeznámen, dle liturgických formulářů našeho svatého apoštolského stolce, aby ti, kdo uvěří, byli nejprve vzděláni ve víře v Boha. Cokoli by se ti zdálo, že ti chybí v započatém díle, o tom se nám neváhej dle možností svěřit. Buď zdráv.

Dáno 15. května, za vlády zbožného a velkého císaře Lva III., ověnčeného Bohem, třetího léta od jeho konzulátu, o druhé indikci.

Papež ukládá Winfridovi-Bonifácovi ze své apoštolské autority různá nařízení. Úkolem Bonifácovým je šířit Boží slovo a papež má být jen pomocníkem v tomto úkolu a slibuje explicitně v závěru dopisu svou

rica ecclesiastica gentis Anglorum, liber I, cap. 27. Též známé jako *Libellus responsionum*. Obsahuje odpovědi papeže Řehoře Velikého mnichu Augustinovi pověřenému misíí u Anglosasů.

pomoc a podporu. Na druhou stranu mu jasně prikazuje v tomto posláni podřízenost ve jménu svaté Trojice a skrze Petrovu autoritu, přičemž papež jen spravuje a vykonává úřad apoštolského stolce a apoštola Petra (zaznívá tu v originále gelasiovský pojem *auctoritas*, vyhrazený v listě právě Petrovi). Papež toto místo jen zaujímá, spravuje (*amministrare*), avšak z Božího řízení. Není zde (shodně s Casparovými i Palmerovými poznatky) argumentováno ani tak Římem jakožto starobylým sídlem papeže a patriarchátu, jako přímo Petrovou autoritou.

V dalším listě z r. 726 Bonifácovi Řehoř II. poskytuje rady disciplinárního charakteru jako odpověď na Bonifácův list, který shrnuje a vyjadřuje se zároveň k autoritě svého úřadu: „V témže listě jsi připojil řadu otázek a zajímáš se, jaké je mínění či nauka svaté apoštolské římské církve. To je dobře, neboť u apoštola Petra má počátek apoštolský i biskupský úřad.“³² Ze slov papeže tu vychází najevo konstrukce pojítka mezi Římem a apoštolem Petrem, který má v Římě svůj stolec, který je osobou daného papeže spravován, jak jsme viděli již v předchozím listě. Papežova slova lze vykládat na jednu stranu hierarchicky, tzn. že od papeže jakožto Petrova náměstka vychází legitimita apoštolské činnosti (iniciativa jde naopak od Winfrida samotného), na druhou stranu lze podat i paralelní výklad, že papež i Bonifác společně participují na Petrově úloze a odkazu, pro což by zase svědčilo znění listu *Exigit manifestata*, v němž papež Winfridovo rozhodnutí a odhodlání vítá a snaží se být pomocníkem v této apoštolské činnosti.

Ve vztahu k Bonifácovi se papež tedy prezentuje jako náměstek apoštola Petra, ale celkově je z listů adresovaných panovníkům patrná snaha papeže a Říma vyzdvihnout celkový apoštolský ráz církve, který je založený na hlásání Božího slova v oblastech, kde dosud není známo, aniž by se přitom slovně papež v listě *Exigit manifestata* přímo dotknul končin Germánie,³³ kde již před působením Bonifáce dochází k různým christianizačním vlnám a kde je přítomné již od dob Říma.³⁴ Důraz na apoštolský stolec v Římě najdeme i v dalších listech. Nejde tedy jen

³² *Die Briefe des heiligen Bonifatius und Lullus*, č. 26: „In eisdem litteris quibusdam subnexisti capitulis sciscitando, qualiter teneat vel doceat hec sancta apostolica Romana ecclesia. Bene satis, quia beatus apostolus Petrus et apostolatus et episcopatus principium exstitit.“

³³ Ian Wood tvrdí, že se jednalo o povolení kázat v Germánii – viz s. 59. Primární přání Bonifáce bylo jít hlásat Boží slovo ke kmeni Frísů. Ani Germánii, ani Frísko však daný list přímo nezmiňuje.

³⁴ HAUCK, *Kirchengeschichte Deutschlands*, sv. 1., s. 3nn.

o autostylizaci misionářů a hagiografů, kteří tento vztah ostentativně akcentují, ale o celkovou církevně-politickou orientaci papežství, která umožňuje vyvázat se postupně ze stávajícího impéria, aby se pak opět vzápětí stalo jednou z institucionálních opor nového impéria na západě, k němuž mnozí historici ve svých výkladech upínají svůj pozornost především. My však zůstaňme u strategií, jimiž se tato emancipace děje.

Pro apoštolskou ideu hovoří nepřímo Ian Wood, který upozorňuje, že výraz misionář (*missionarius*) není slovní zásobě hagiografie o věro-zvěstech vlastní,³⁵ což lze vyčíst z listů Řehoře II. V listě *Exigit manifestata* není řeč řeč o poslání (*missio*), nýbrž úkolu (*relegio*, resp. *religio*) a Winfridově přání (*propositum*). Na obranu termínu *missio* by bylo možné snad poukázat na latinské sloveso *mitto* a jeho řecký ekvivalent, od něhož je odvozeno substantivum *apostolos*, užívané výhradně v Lukášově evangeliu a Skutcích.

Uměřenost přikázaná Bonifácovi je zde vyjádřena slovem *modestia*, která může mít i význam poslušnost,³⁶ což opět násobí interpretační možnosti a může svědčit o nejistotě a opatrnosti, jak si v křesťanském „*Neulandu*“ stojícím mimo rámec tradičního impéria misijně (Ian Wood odpustí) počínat. Je však zřejmé, že papež zde těží ze symbolické autority Petrovy a neargumentuje svou mocí a primátem uvnitř impéria. Listy Řehoře II. adresované Winfridovi-Bonifácovi, vládčům a věřícím v Germánii stojí v kontrastu se sebevědomím oplývající korespondencí s císařem Lvem III., kde se jako kněz dovolává práva rozhodovat v církevních, věroučných a liturgických otázkách, navzdory císaři, který se prohlašuje za kněze. Ve své argumentaci vůči císaři dovede být Řehoř II. ironický, ale stále se snaží přivést císaře ke změně smýšlení. Pro papeže není až tak palčivá otázka, zda obrazy uctívat či nikoli, ale skutečnost, že si císař uzurpuje právo v této otázce rozhodovat a podle názorného a plastického přirovnání uvedeného papežem se zdá, že úcta k obrazům se děje dle individuální duchovní potřeby, tak jako jedinec jí nebo pije, aby si uchoval život.³⁷ Ve druhém listě papež argumentuje takto:

³⁵ Wood, *The Missionary Life*, s. 62.

³⁶ Slovesa *oboedire* užívá Řehoř II. v listu věřícím, kteří mají Bonifáce poslouchat. *Die Briefe des heiligen Bonifatius und Lullus*, č. 19 – viz překlad dále v článku.

³⁷ V západní tradici se setkáváme i později s polemikami, zda sakrální prostor zdobit či nikoli, např. v polemikách vedených Bernardem z Clairvaux a opatem Sugerem. Právě otevřenost této otázky dává prostor pro tyto polemiky i v dalších staletích během reformace.

At enim scripsisti: „Qui fit ut in sex conciliis de imaginibus nihil sit dictum? Enimvero imperator, ne de pane quidem et aqua dictum est quidquam, sit ne comendum, an non comendum, bibendum, an non bibendum, quandoquidem haec antiquitus et a principio ad vitae humanae conservationem habes tradita: sic enim et imagines traditae fuerant.“

Napsal jsi totiž: „Jak to, že na šesti koncilech nebylo řečeno nic o obrazech? Vskutku, císaři, ani o chlebu ani o vodě nebylo nikdy nic řečeno, zda se má jíst či zda se má pít. Odedávna se tento se tento obyčej předává pro zachování lidského pokolení. Zrovna tak byly předány i obrazy.“³⁸ (překlad ML)

Z korespondence Řehoře II. lze tedy vyčíst dva základní rysy či akcenty, jimiž se snaží církevní organizaci římského patriarchátu směřovat. Prvním je již zmíněný apoštolský prvek, opřený o autoritu Petrovu a působení věrozvěstů, druhým je pak prvek klerikální, který je patrný zejména z uvedeného sporu s byzantským císařem, totiž že císař není kompetentní zasahovat do teologických sporů a rozhodovat je.³⁹

Apoštolský element směřuje vně hranice impéria, klerikální argumentace převážně dovnitř, ačkoli klerikální strategie je patrná i ve vztahu k misii v Germánii,⁴⁰ ale je právě nesena odvoláváním se na apoštolskou tradici a není pojata konfrontačně.

Anglosaská misie v Germánii se koná na konci éry, kdy je císař na západě nepřítomen a kdy západ reprezentovaný papežem má k císaři v Byzanci ambivalentní a značně proměnlivý vztah. Konec této éry před nástupem Karla Velikého a zrodu jeho impéria je charakterizován uplatňováním římských ambicí v zaalpském prostoru, a to ambicí ryze eklesiálních a klerikálních. V listech Řehoře II. není patrná žádná snaha o vytvoření vzdoroimpéria pod franským panovníkem, ale pokus rozšířit římskou církevní praxi a ortodoxii i do končin, které součástí tradičního římského impéria nikdy nebyly, a tudíž se nepodílely na vleklých teologických sporech vedených s Byzancí. Řím je v tomto prostoru a v dané době reprezentován papežem jakožto Petrovým náměstkem. O tento obraz se výrazně zasadili právě Anglosasové a hagiografie z jejich prostředí. Akcentování Petrovy role, v níž figuruje jako zástupce právě římský pontifex, dává tomuto období vlastní ráz a nově a dominantně

³⁸ GREGORIUS II, *Epistolae et Canones*, PL 89, col. 523.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Ordinance laických osob do funkce biskupů ve franské říši byla již trnem v oku Řehoři Velikému. Bonifác klade např. důraz při výběru biskupů v Bavorsku na jejich vysvěcení papežem. Srov. GOOD, „Boniface in Bavaria“.

zakládá ideu římanství, které je dostupné i pro ty, kdo se nacházejí vně pomyslného *limitu*. Základní bonifáciovská hagiografie, která nenechává stranou líčení cest věrozvěstů na papežský dvůr, vyzdvihuje hrdě a plasticky společenství s římským biskupem, přičemž není v případě první návštěvy opomíjena návštěva hrobu apoštola Petra.⁴¹

V hagiografii merovejské takto pontifex nevyčnívá a Řím je spojován spíše s kultem apoštola Petra, je tedy spíše místem kultu. To dokládají např. hagiografické texty *Vita Audoini* a *Vita Amandi*. Důležitější roli v nich hraje autorita Petra nežli autorita papeže.⁴²

List adresovaný Karlu Martelovi

V r. 722 adresoval papež Řehoř II. list Karlu Martelovi (Tangl, č. 20),⁴³ v němž panovníka žádá, aby nad působením Bonifáce převzal záštitu. Poskytuje tak svědectví o vztahu papeže ke světské moci. Křesťanský panovník spravující i určitá nechristianizovaná území navíc zanechal záruku, že misijní (či christianizační) počín bude mít větší šanci na úspěch.⁴⁴ Slovník zvolený papežem vůči Karlu Martelovi je v tomto listě velmi zdvořilý, ba až lichotivý, pokud porovnáme s listy byzantskému císaři.

Dověděli jsme se, nejmilejší v Kristu, že v mnoha ohledech si počínáš zbožně. Pod příslibem spásy oznamujeme tvé vznešenosti, která je milá Bohu, že tohoto bratra Bonifáce, osvědčeného ve víře a mravech, kterého jsme vysvětili na biskupa a který byl vzdělán v ustanoveních svatého apoštolského stolce, který z Božíhořízení zaujímáme s péčí o obecnou církev, naléhavě posíláme, aby kázal kmenům Germánie a dalším, kteří jsou usazeni na východní straně Rýna a jsou v zajetí pohanství nebo jsou zapleteni do temnot nevědomosti. Kvůli nim ho ve všem svěčujeme do tvé slovné přízně, abys mu ve všech potřebách pomáhal a bránil ho stále před nepřáteli, jež v Pánu porazíš. Když to budeš mít na paměti, dostane se ti od Boha toho, co mu ochotně poskytneš. Svým svatým apoštolům, kteří byli vysláni, aby

⁴¹ *Vita S. Bonifatii auctore Willibaldo*, cap. 5. „Christo pro sospitate eorum grates persolvunt, atque ecclesiam sancti Petri principis apostolorum magno cum gaudio ingressi, abolitionem peccaminum postulantes, diversa munera eorum quam plurimi detulerunt.“

⁴² PALMER, *Anglo-Saxons in a Frankish World*, s. 220.

⁴³ O pravosti listu panovaly mezi odborníky pochybnosti, nicméně Tangl v zásadě nezpochybňuje existenci papežského listu adresovaného Karlu Martelovi; podobně srov. MGH, https://www.dmgf.de/mgh_epp_sel_1/index.htm#page/34/mode/1up.

⁴⁴ Wood, *The Missionary Life*, s. 6nn.

šířili světlo národům řekl, že kdo je přijme, přijímá jeho.⁴⁵ Tento biskup jde námi poučen s úkolem kázání.

Svou autoritu zde papež opírá nejen o apoštolskou argumentaci, ale i obecnou církev (zaznívá zde skutečně termín *generalis aecclesia*). Není zde zmíněna, na rozdíl od předchozí ukázky, ve vztahu k Bonifácovi Petrova autorita. Místo toho stojí v popředí disciplinární řád: vysvěcení Bonifáce samotným papežem a jeho zběhlost v církevních ustanoveních. Biblicky je pak tímto činem aktualizován citát z 11. kapitoly Matoušova evangelia. Motivací má být pro Karla Martela příslib spásy a nebeská odměna, jíž se mu má dostat za přízeň a ochranu poskytnutou činnosti věrozvěsta. Autorita papeže je v tomto směru čistě duchovní (kněžská) a kazatelská: nepřátele porazí v Pánu, odměny se mu dostane od Boha, odvolává se na konkrétní místo v bibli. Majordomus má poskytnout ochranu a potřebnou součinnost. Hlavní motivací papeže je v tomto listu přivést k víře kmeny na východní straně Rýna, což jistě bylo i v zájmu Franské říše, ale v listu nenajdeme žádný náznak ambice reálně vládnout nad církevní organizací. Hlavní úkol je apoštolské působení Bonifáce, které má majordomus vzít pod svou ochranu, a tak se na úkolu podílet. Bonifáce posílá papež, který za něj majordomovi ručí.

Listy adresované věřícím v Germánii

Apoštolský charakter církve je připomínán napříč papežskými listy a dále i v hagiografii, zejména v titulatuře papeže – *sedes apostolica*, *papa apostolicus* atd. Jako apoštol má u pohanských kmenů působit především Bonifác, nicméně i papež se na věřící (či snad dosud neobrácené pohany) obrací svými listy.

Tyto listy mají parenetický ráz a vykazují řadu aluzí zejména na Pavlovy epištoly a samy jako parenetická epištola fungují. Zůstává otázkou, kdo je implicitním adresátem těchto celkem tří epištol adresovaných věřícím v Germánii, neboť obsahují řadu biblických citací, zejm. z Nového zákona, a tak mohly sloužit jako podklad kazatelům, aby věděli, která biblická místa zejména připomínat. Lze si stěží představit, že by latinsky psané texty měly být přímo přístupné k četbě nepokřtěným či čerstvě pokřtěným Germánům.

⁴⁵ Mt 10, 40.

Listy Řehoře II. adresované přímo věřícím (resp. pravděpodobně kazatelům) jsou celkem tři, na základě datace v edici z let 722–724. Jedná se o dva listy adresované Durynkům a jeden Sasům.⁴⁶

V listě pokřtěným Durynkům z r. 722 (Tangl, č. 19) papež vyzývá k poslušnosti Bonifácovi. Na následující řádkách přinášíme překlad tohoto listu:

Chválíme vaši skvělou stálost ve víře v Krista, o níž máme zprávy, že jste pohanům, kteří vás nutili k modloslužbě, v plné víře odpověděli, že chcete spíše svatě zemřít než jakkoli porušit jednou přijatou víru v Krista. Naplnění velkou radostí, vzdáváme našemu Bohu a vykupiteli, který je dárce všeho dobra, povinné díky. Za přispění jeho milosti vás žádáme, abyste postupovali k věcem lepším a vznešenějším a abyste přilnuli zbožnou myslí k apoštolskému stolci. Tak žádá svaté náboženství hledat útěchu od svatého apoštolského stolce, duchovní matky všech věřících, i od služby Bonifáce, jak se sluší na syny královských rodičů, dědice království. Tohoto vysvěceného biskupa jsme k vám poslali s úkolem kázání, vyučování v apoštolských ustanoveních, aby vás vzdělal ve víře. Nabádáme a chceme, abyste ho ve všem poslouchali a byli s ním zajedno, a tak v Pánu dosáhli svého spasení.

Uvedený list vyzývá k poslušnosti a jednotě s Bonifácem, za jehož vzdělání a nauku papež opět ručí. Apoštolský stolec zde prezentuje jako matku přinášející útěchu a žádá o přilnutí k apoštolskému stolci. Teologicky se zde nabízí otázka, zda lze ztotožnit apoštolský stolec s církví, již dominuje právě apoštolský charakter, založený na společenství. Přijetí křesťanské víry papež explicitně chválí. Šířením křesťanství u pohanských kmenů zdá se ožívá vědomí apoštolského charakteru římské církve a jejího biskupa, který ovšem přímou aktivitu ponechává na delegovaném Bonifácovi, jemuž mají být germánské kmeny poslušny primárně.

V listech adresovaným pohanům dochází vyjádření apoštolského charakteru církve a jeho uvědomění svého vrcholu. Vždyť bez existence pohanů by přece tento apoštolský charakter nemohl být potvrzen, a tak pohanské či dosud slabě christianizované kmeny představují důležité pole pro působnost římské církve, která tím mohla doložit tento svůj charakter, který je živý právě proto, že církevní sbor je shromážděn kolem Petrova náměstka a svůj život aktualizuje v *imitatio apostolorum*.

Svůj apoštolský počín papež i hrdě představuje císaři Lvovi III. ve zmíněném druhém protestním listě:

⁴⁶ Die Briefe des heiligen Bonifatius und Lullus, č. 19, 21, 25.

Nos, prout ante scripsimus tibi, viam ingredimur Dei benignitate in extremas Occidentis regiones versus illos qui sanctum baptismi efflagitant. Cum enim illuc episcopos misissem, et sanctae Ecclesiae nostrae clericos, nondum adducti sunt ut capita sua inclinarent et baptizarentur eorum principes, quod exoptent, ut eorum sim susceptor.⁴⁷

Jak jsme ti napsali dříve, s pomocí Boží jsme se vydali na cestu do nejdlehlších končin západu k těm, kteří se dožadují svátosti křtu. I když jsem tam poslal biskupy a kleriky naší svaté církve, jejich vládci ještě nebyli přiměni k tomu, aby se dali pokřtít. Chtějí totiž, abych jim křest udělil já sám. (překlad ML)

Za pozornost stojí přechod řeči z plurálu do singuláru, jako by misie byla společným dílem, zatímco skrze singulár zdůrazňoval svou osobní důležitost při pověření kleriků a udělení křtu kmenovým vládcům. Papež dává císaři najevo, že zatímco on jeho autoritou ve věcech svátostí a kultu pohrdá, jsou zde jiní světší vládcové, kteří chtějí přijmout křest osobně z jeho rukou. Nad impérium papež staví *communio sanctorum*.

ZÁVĚR

Představili jsme v článku tedy ukázky vybraných listů papeže Řehoře II., na nichž jsme se pokusili demonstrovat apoštolskou ideu církve a pojetí papeže jako náměstka apoštola Petra, který je zároveň duchovním účastníkem misie. Tyto listy vytvářejí kontrapunkt korespondence s císařem Lvem III. Isaurijským a ukazují zoufalou snahu vytvořit jednotu víry a kultu mimo hranice impéria.

Poslušnost, kterou papež přikazuje Bonifácovi v listě *Exigit manifestata*, má dvě složky: Bonifác je papeži podřízen jakožto náměstkovi apoštola Petra, jako údy hlavě. Je zavázán šířit liturgii a disciplínu podle římského vzoru. Stejně tak papež vybízí v dalších listech věřící a klérus k podřízenosti – nikoli sobě, ale přímo Bonifácovi. Na věřící se obrací argumenty Písma a parenetickou řečí. Apoštolský charakter církve však s sebou však přináší i druhou, více *egalistickou* komponentu poslušnosti. Papež v listech nazývá Bonifáce bratrem, přeje si stát se mu pomocníkem – tato komponenta je více založená na vědomí sounáležitosti. Uvedená pružnost a oscilace mezi vertikálním a horizontálním pojetím církevní

⁴⁷ GREGORIUS II, *Epistola secunda de sacris imaginibus*, PL 89, col. 524.

disciplíny na jedné straně podporuje jasné vědomí autority papeže odvozené od Petrovy víry, na druhé straně i vědomí participace na jednom a společném apoštolském úkolu (společenství).

Listy Řehoře II. představují svědectví o nesamozřejmosti postavení papežství a jeho autority v procesu misie a christianizace Germánie a navíc v době, kdy se nelze spolehnout na impérium, které je papežem vnímáno jako konkurenční prvek, který si uzurpuje právo rozhodovat ve věroučných, disciplinárních a liturgických otázkách, které s sebou přináší tvrdá daňová politika, válečné výdaje a ikonoklastický spor. Papež tedy svou autoritu musí obhájit, a to tím, že propůjčuje legitimitu svým legátům a věrozvěstům a vysílá je k franským panovníkům, majordomům a pohanským kmenům. Zároveň je pro anglosaské věrozvěsty podřízenost papeži prestižní záležitostí, jelikož jim garantuje participaci na Petrově víře a poslání a představuje duchovní a intelektuální spojení s Římem, sídlem Petrovy víry, která přesahuje hranice národů, kultur a impéria.

Na závěr se však pokusíme přece jen připustit hypotetickou otázku, zda se Řehoř II. nakonec nepokouší instalovat nové impérium či rozšířit jeho hranice tam, kde Řím kdysi byl. V *Liber pontificalis* je veleben jako rodilý Říman a obnovitel hradeb věčného města, který se rovněž stará o krásu kostelů a klášterů.⁴⁸ V jeho listech zaznívá důvěra ve franskou moc i v duchovní společenství s Anglosasy, což pochopitelně vede pozornost směrem k pozdější říši Karla Velikého, ale na počátku 8. století jsou úvahy o jakémkoli impériu mimo Byzanc zavádějící a předčasné. Nejistota Řehoře II. s sebou přináší argumenty, jimiž hájí autoritu svého úřadu. Nejpersvědčivěji i nejodvážněji působí snaha aktualizovat apoštolský charakter papežské autority a celé církve, která je tak otevřená inkluzi pohanských kmenů.

⁴⁸ DAVIS, *The lives of the Eighth-Century Popes...*, s. 3nn.

**The Anglo-Saxon Mission in Germania in the Eighth Century
and the Letters of Gregory II**

Keywords: Boniface; Gregory II; Anglo-Saxon Mission; Germany; Franks; Papacy; Early Middle Ages

Abstract: The present article deals with the role of the papacy during the first years of the Anglo-Saxon mission in Germania. The topic has usually been approached in the past with respect to the following development in Europe, namely the Carolingian Renaissance. The goal of the contribution is to emphasise the autonomous character of the eighth century, when the creation of a new empire in the West was not yet considered. During this time, the papacy was facing a crisis within the empire coming from the Lombards and Byzantines. The Pope found support in Franks, but mostly in Anglo-Saxon missionaries. The dynamics of the process comes mostly from the apostolic character of the Church, which was emphasised by the Pope and missionaries and which is illustrated with three selected epistles.

Mgr. Marek Lis
Moravanů 14
169 00 Praha 6
mareklis@seznam.cz